

Kapitaal in de 21ste Eeuw

Inleiding

Ja, ik heb het ruim 800 pagina's dikke boek van Thomas Piketty gelezen in 2022. Dit is een van de economische standaardwerken. In 2011 was het (vertaald uit het Frans: *Le capital au XXIe siècle*) al de 11e druk. Vooral in De Correspondent kwam het regelmatig langs.

Ik wil er toch iets over opschrijven om de teneur niet te vergeten. Piketty schrijft uitgebreid, soms breedspakig met lange zinnen. Het was een hele kluit voor iemand die geen economie heeft gestudeerd.

Piketty maakt zich zorgen over de onbalans die er zal ontstaan in het bezit van de rijken tov. dat van de armen in de samenleving. Hij bestudeert de geschiedenis van Frankrijk en Engeland in de voorgaande eeuwen (omdat daar de meeste gegevens van zijn) en extrapoleert die naar oa. de Verenigde Staten en Japan. Bovendien ondersteunt hij die gegevens met voorbeelden uit 'de literatuur' waar het gaat over rijke families die onderling trouwen ed.!

Op de laatste pagina van het voorgaande artikel op deze site (Modelbegrip) kwam Robbert Dijkgraaf op 1-1'22 bij Matthijs van Nieuwkerk in Het Wetenschappelijk Jaaroverzicht met een mooi voorbeeld hoe kunst je op gedachten kan brengen: Een mens kan, in tegenstelling van computeralgoritmen, vanuit 0 (nul) iets nieuws bedenken en associëren: Tijdens de grote branden in Californië was er in New York tijdens de zonsondergang een hele rode lucht te zien. Dat deed denken aan de smog in India. Hier kwam het door de rook van de branden in Californië. Zulke luchten kwamen ook voor op schilderijen van William Turner uit 1816:

Op 10 april 1815 ontplofte de vulkaan Tambora op Soembawa. Met een vulkanische explosiviteitsindex van 7 was dit de grootste uitbarsting die ooit door mensen is beschreven. De oorspronkelijk ongeveer 4200 meter hoge vulkaan verloor hierbij ongeveer een derde van zijn hoogte en meet sindsdien circa 2800 meter. Er ontstond een krater van zes kilometer in doorsnede. Het jaar 1816 ging, als gevolg van deze eruptie, te boek als het Jaar Zonder Zomer. De oogsten mislukten doordat de temperatuur op aarde minstens 2° C daalde. Hongersnood, donkere rode luchten etc.

Deze uitbarsting had een tijdelijke invloed. De CO₂-uitstoot van nu heeft een blijvende invloed. Geert Jan van Oldenborgh stond aan de basis van een jonge tak van klimaatwetenschap: klimaatattributie, het duiden van de relatie van extreem weer met klimaatverandering. Hij was een van de drijvende krachten achter het internationale team wetenschappers van World Weather Attribution (WWA). Hij vond met zijn model rond 1970, 'toen er nog niets aan de hand was', al uit dat onze aarde graden zou opwarmen als de CO₂-uitstoot geen halt toegeroepen zou worden. Gezien de catastrofe van 1815 hoeven we ons niet meer af te vragen of de nu voorspelde klimaatopwarming ernstige gevolgen zal hebben. Er komt nog bij dat de CO₂ in de lucht slechts zeer langzaam afbreekt zodat we er lang last van zullen krijgen. Dit is geen bewijs dat de opwarming van slechts enkele graden catastrofaal zal zijn, maar de ervaringen van 1816 maken dat wel erg aannemelijk.

Soms kan kunst & cultuur (geschiedkundige) feiten ondersteunen of je zelfs op nieuwe ideeën brengen op technisch gebied!

Kapitaal

De onbalans die in kapitaal bestaat, is er al eeuwen. Piketty laat zien dat de groei van het nationale inkomen (**g**) steeds kleiner is dan het rendement op kapitaal (**r**). Dus **r > g**. In de 17e eeuw was **r = 6 à 7%**. In de periode van 1914 tot 1945 is **r ≈ 2%** en is sinds 1950 weer aan het klimmen.

Als het één met ~5%/jaar meer groeit dan ander, gaat de verhouding na zo'n 10 jaar een keer over de kop (rente op rente) laat staan dat je over een periode van 200 jaar kijkt! Daar komt nog bij dat het nationale inkomen (bbp) nog door het groeiende aantal inwoners gedeeld moet worden om een persoonlijke vergelijking te kunnen maken, maar dat laten we maar even zo. Het is al erg genoeg.

Het komt er op neer dat de 10% rijkste mensen vóór 1914 zo'n 80% van alle geld in bezit hadden en de rijkste 1% zo'n 50 à 60%. Dat gaat dus over miljarden! Die hoeven nooit meer te werken.

Dat is, sociaal gezien een onwenselijke situatie die bv. beschreven is door Dickens in Scrooge en Marley, Oliver Twist, van Mr. Pickwick tot Christmas Carol Singers, van weeskinderen tot kantoor-klerken en deftige lieden. Zie anders series op Netflix ed.

Piketty voorziet dat die situatie van kapitaal-onbalans in deze eeuw weer gaat ontstaan.

Puissant rijke mensen vervelen zich en gaan soms rare dingen doen: kopen Twitter op of een heel maakbedrijf. Je zou zelfs een niet te groot land kunnen kopen. Putin is zo'n idioot net als andere oligarchen... Dat zijn de heersers van totalitaire regimes.

Loon uit arbeid

Los van dat alles bestaat er ook nog het verschil in beloning voor arbeid. Vooral in de VS zijn er managers die een paar miljoen per jaar 'verdienen'. Op zo'n manier kun je ook snel kapitaal vergaren. De duivel schijnt altijd op dezelfde hoop.

Samenvatting van Piketty

In dit boek heb ik geprobeerd de huidige staat van de historische kennis over de dynamiek van de verdeling van inkomens en vermogens vanaf de achttiende eeuw weer te geven, en na te gaan welke lessen we daaruit kunnen trekken voor de eenentwintigste eeuw. De bronnen die in het kader van dit boek zijn verzameld zijn talrijker dan die van eerdere auteurs, maar nog steeds imperfect en onvolledig. Alle conclusies die ik heb getrokken zijn in feite niet hard, ze moeten in twijfel worden getrokken en er moet discussie over worden gevoerd. Onderzoek in de sociale wetenschappen heeft niet als doel kant-en-klare mathematische zekerheden te leveren die het open, democratisch debat tussen aanhangers van verschillende standpunten zouden kunnen vervangen.

De centrale tegenstelling van het kapitalisme: $r > g$

De algemene conclusie van mijn onderzoek is dat in een markteconomie gebaseerd op privaat eigendom, als ze aan zichzelf wordt overgelaten, sterke convergerende krachten bestaan die in het bijzonder te maken hebben met de spreiding van kennis en vaardigheden; maar daarnaast ook sterke divergerende krachten, die mogelijk bedreigend kunnen zijn voor democratische samenlevingen en de waarden van sociale rechtvaardigheid waarop ze gebouwd zijn.

De belangrijkste destabiliserende kracht heeft te maken met het feit dat rendement op vermogen r gedurende lange tijd veel hoger zal zijn dan de groei van het inkomen en de productie g . De ongelijkheid $r > g$ impliceert dat vermogens die in het verleden zijn opgebouwd sneller groeien dan productie en lonen. Deze ongelijkheid brengt fundamentele logische tegenstellingen tot uiting. Een ondernemer neigt er onvermijdelijk naar om een rentenier te worden en steeds meer dominantie te krijgen over degenen die alleen hun arbeidskracht aan kunnen bieden. Zodra een vermogen is opgebouwd, houdt het zichzelf in stand, en groeit het sneller dan de productie. Het verleden verslindt de toekomst.

De consequenties hiervan voor de langetermijndynamiek van de vermogensverdeling kunnen aanzienlijk zijn, vooral als we bedenken dat het rendement met de omvang van het beginvermogen toeneemt, en dat de toename van de vermogensongelijkheid zich op wereldwijde schaal voltrekt.

Voor dit probleem bestaat geen hapklare oplossing. Natuurlijk kan de groei worden gestimuleerd door investeringen in onderwijs, kennis en schone technologie. Maar dat brengt de groei nog niet op een niveau van 4 à 5 procent per jaar. De historische ervaring wijst uit dat alleen landen die een inhaalslag maken ten opzichte van andere landen in zo'n tempo kunnen groeien, zoals Europa in de dertig jaar na de Tweede Wereldoorlog, of China en de opkomende landen nu. Voor landen die qua technologie wereldwijd vooroplopen, en dus ooit voor de wereld in haar geheel, wijst alles erop dat het groeicijfer op de lange termijn nauwelijks boven de 1 à 2 procent per jaar kan uitkomen, welk beleid er ook gevoerd wordt.

Met een gemiddeld rendement op kapitaal van rond de 4 à 5 procent is het dus waarschijnlijk dat de ongelijkheid $r > g$ in de eenentwintigste eeuw weer de norm zal worden, zoals ze dat in het verleden altijd is geweest, en zoals ze dat ook nog in de negentiende eeuw en tot aan de Eerste Wereldoorlog was. In de twintigste eeuw hebben de oorlogen schoon schip gemaakt met het verleden en het rendement op vermogen aanzienlijk verlaagd, wat de illusie gaf dat men de structurele contradictie van het kapitalisme te boven was gekomen.

Zeker, we kunnen het rendement op vermogen flink belasten om het rendement op privévermogen tot onder het groeicijfer te krijgen. Maar als we dat op te grote schaal en te ongedifferentieerd doen, lopen we het risico dat we de motor van de accumulatie laten afslaan, zodat het groeicijfer nog verder daalt. Ondernemers zouden niet eens de tijd hebben om renteniers te worden, want er zouden geen ondernemers meer zijn.

De beste oplossing is een progressieve, jaarlijkse vermogensbelasting. Daarmee is het mogelijk om de eindeloze spiraal van ongelijkheid tot stand te brengen, terwijl de kracht van concurrentie en prikkels voor nieuwe primitieve accumulatie worden behouden. We hebben bijvoorbeeld de mogelijkheid genoemd van een vermogensbelasting met schijven waarvan het jaarlijkse tarief voor de vermogens van minder dan een miljoen euro beperkt blijft tot 0,1 à 0,5 procent, om vervolgens te stijgen tot 1 procent voor het gedeelte tussen 1 en 5 miljoen euro, naar 2 procent voor het gedeelte tussen 5 en 10 miljoen euro en tot of zelfs 10 procent voor de vermogens van honderden miljoenen of miljarden euro. Dat zou het mogelijk maken om de grenzeloze groei van de wereldwijde vermogensongelijkheid te beperken, die momenteel toeneemt in een tempo dat op lange termijn niet gehandhaafd kan blijven, iets waarover zelfs de meest vurige voorstanders van de zelfregulerende markt zich zorgen zouden moeten maken. De historische ervaring wijst bovendien uit dat zo'n grote vermogensongelijkheid weinig te maken heeft met ondernemingsgeest en geen enkel nut heeft voor de groei. Ze heeft geen enkel 'algemeen belang', om de mooie formulering van het eerste artikel van de Verklaring van de rechten van de mens en de burger uit 1789 over te nemen, waarmee ik dit boek begon.

Het probleem is dat het instrument van een progressieve vermogensbelasting een zeer hoge mate van internationale samenwerking en supranationale politieke integratie vereist. Zo'n belasting ligt buiten het bereik van de natiestaten waarin de eerdere sociale compromissen tot stand zijn gekomen. Veel mensen maken zich zorgen dat als deze weg wordt ingeslagen, bijvoorbeeld via de Europese Unie, de bestaande verworvenheden alleen maar verzwakt zullen worden (de sociale staat voorop, die in de Europese landen na de schokken van de twintigste eeuw met zoveel geduld tot stand is gebracht), en het niet zal lukken om iets anders tot stand te brengen dan één grote markt, gekenmerkt door een steeds zuiverdere en perfectere concurrentie. En deze zuivere en perfecte concurrentie verandert niets aan de ongelijkheid $r > g$, die niet voortkomt uit een 'imperfectie' van de markt en de concurrentie integendeel. Dat is inderdaad een risico, maar naar mijn mening hebben we, als we de controle op het kapitalisme terug willen krijgen, eigenlijk geen andere keus dan tot op het einde te blijven inzetten op de democratie, in het bijzonder in Europa. Andere grotere politieke eenheden, zoals de Verenigde Staten of China, hebben iets meer verschillende opties. Maar voor de kleine Europese staten die binnenkort, op de schaal van de wereldeconomie, werkelijk minuscule zullen zijn, kan een terugtrekking binnen de eigen grenzen alleen maar leiden tot meer frustratie en nog grotere teleurstellingen dan er nu al bestaan ten aanzien van de Europese Unie. De natiestaat blijft het niveau waarop het sociaal en fiscaal beleid gemoderniseerd moet worden en waarop, in zekere mate, nieuwe vormen van bestuur en gedeeld eigendom ontwikkeld moeten worden, tussenvormen tussen publiek en privaat eigendom, wat een van de grote uitdagingen van de toekomst is. Maar alleen politieke integratie op supranationaal niveau maakt een efficiënte regulering van het wereldwijde vermogenskapitalisme mogelijk in de eeuw die voor ons ligt.

Naar een historische en politieke economie

Ik wil graag besluiten met een paar woorden over de economische en sociale wetenschappen. Zoals ik in de inleiding duidelijk maakte, zie ik geen andere plaats voor de economische wetenschap dan als subdiscipline van de sociale wetenschap, naast geschiedenis, sociologie, antropologie, politicologie en allerlei andere takken. Ik hoop dat dit boek gedeeltelijk heeft laten zien wat ik daarmee bedoel. Ik ben geen voorstander van de term 'economische wetenschap', die erg arrogant op me overkomt en tot het idee zou kunnen leiden dat de economie een hogere wetenschappelijke status heeft dan andere sociale wetenschappen. Ik geef de voorkeur aan de uitdrukking 'staathuishoudkunde', die misschien ouderwets aandoet, maar wel illustreert wat in mijn ogen de enige werkelijke eigenheid is van de economie in vergelijking met de andere sociale wetenschappen, namelijk haar politieke, normatieve en morele component.

Sinds haar ontstaan probeert de staathuishoudkunde op wetenschappelijke of op zijn minst rationele, systematische en methodische wijze te onderzoeken wat de ideale rol van de staat moet zijn in de economische en sociale organisatie van een land, wat de instituten en het overheidsbeleid moeten zijn die ons het dichtst bij de ideale samenleving brengen. De ongegeneerde pretentie dat men goed en kwaad wil onderzoeken, iets waarin iedere leek specialist is, kan bespottelijk lijken; ze wordt dan ook dikwijls niet waargemaakt, of is op zijn minst overdreven. Maar tegelijkertijd is ze wel nodig, ja zelfs onmisbaar, want het is te gemakkelijk voor sociale wetenschappers om buiten de openbare debatten en de politieke arena te blijven en zich tevreden te stellen met de rol van commentator en analist van redeneringen en statistieken. Sociale onderzoekers moeten zich in het publieke debat mengen, zoals overigens alle intellectuelen, ja, alle burgers.

Dat engagement kan niet beperkt blijven tot grote, abstracte principes (rechtvaardigheid, democratie, wereldvrede). Het moet tot uiting komen in keuzen, in exact beleid en instrumenten, of het nu gaat om de sociale staat, belasting of de staatsschuld. Iedereen doet aan politiek, op zijn eigen manier. Het is niet zo dat je aan de ene kant een elite hebt van politieke machthebbers en aan de andere kant een heel leger van commentatoren en toeschouwers, die alleen iedere zoveel jaar een stembiljet in een bus mogen duwen. De gedachte dat onderzoekers en burgers in verschillende morele werelden leven en dat het debat over de middelen los moet worden gezien van het debat over de doelen lijkt me een begrijpelijke, maar niet ongevaarlijke illusie.

Te lang hebben economen geprobeerd hun identiteit te definiëren door middel van hun zogenaamde wetenschappelijke methoden. In werkelijkheid komen die methoden vooral neer op een ongebreideld gebruik van wiskundige modellen die dikwijls alleen maar ruimte innemen en de leegte van hun woorden moeten verhullen. Er werd en wordt te veel energie verspild aan puur theoretische speculatie, waarbij de economische feiten die men wil verklaren of de politieke of sociale problemen die men wil oplossen niet precies worden gedefinieerd. Momenteel zien we veel enthousiasme bij economen voor empirische onderzoeken met gecontroleerde experimenten. Als die met mate en visie worden toegepast, kunnen ze heel nuttig zijn, en ze hebben tenminste de verdienste dat een deel van de beroepsgroep zich richt op concrete vragen en veldwerk (en dat werd tijd).

Maar die nieuwe benaderingen hebben soms ook last van een zekere wetenschappelijke illusie. Zo kun je heel veel tijd doorbrengen met het bewijzen van het onweerlegbare bestaan van een zuivere causaliteit, maar daarbij onderweg vergeten dat de kwestie waarbij deze speelt maar een beperkt belang heeft. Zulke methoden leiden er vaak toe dat de lessen van het verleden worden verwaarloosd en dat wordt vergeten dat de historische ervaring onze belangrijkste bron van kennis blijft. We kunnen de geschiedenis van de twintigste eeuw niet terugdraaien door te doen alsof de Eerste Wereldoorlog nooit heeft plaatsgevonden of de inkomstenbelasting en het pensioensysteem op basis van het omslagstelsel nooit zijn ingevoerd. Natuurlijk, oorzaak-gevolgrelaties uit het verleden zijn altijd moeilijk met zekerheid vast te stellen. Weten we wel zeker dat een bepaalde gebeurtenis door een bepaald beleid is veroorzaakt, of was er een andere oorzaak? En toch zijn de imperfecte lessen die we uit historisch onderzoek kunnen trekken, en in het bijzonder uit het onderzoek naar de vorige eeuw, van onschatbare waarde en onvervangbaar, en kunnen ze door geen enkel gecontroleerd experiment geëvenaard worden. Als economen nut willen hebben, denk ik dat ze vooral moeten leren om hun methoden pragmatischer te kiezen, om geen middel ongebruikt te laten, en om toenadering te zoeken tot de andere takken van de sociale wetenschap.

Omgekeerd moeten onderzoekers in die andere takken de studie van economische gebeurtenissen niet enkel aan de economen overlaten, en niet meer wegrennen zodra er een cijfertje opdoemt en roepen dat er bedrog in het spel is, dat ieder getal een sociaal construct is - wat natuurlijk waar is, maar geen afdoend argument - en het daarbij laten. Uiteindelijk komen deze twee vormen van afwijzing op hetzelfde neer, want ze leiden ertoe dat het veld open blijft liggen voor anderen.

De belangen van de armsten

“Zolang de inkomens van de verschillende klassen van de huidige samenleving buiten het domein van wetenschappelijk onderzoek vallen, is het onmogelijk om waardevolle economisch-sociale geschiedenis voort te brengen.” Met deze uitspraak begint *Le mouvement du profit en France au XIXe siècle*, het boek van Jean Bouvier, François Furet en Marcel Gillet uit 1965. Het is nog steeds het lezen waard, enerzijds omdat het een van de karakteristieke werken is uit de beweging van de 'seriële', dat wil zeggen op reeksen gebaseerde geschiedschrijving, die in Frankrijk in de twintigste eeuw een grote bloei doormaakte (vooral vanaf de jaren 1930 tot de jaren 1970), met alle sterke en zwakte punten van dien, en anderzijds vanwege de loopbaan van François Furet, die een prachtige illustratie vormt van de goede en slechte redenen waarom dit onderzoeksveld het niet heeft gered.

Toen Furet als jong, veelbelovend historicus aan zijn loopbaan begon, richtte hij zich op wat hem het belangrijkste onderzoeksonderwerp leek: 'de inkomens van de toenmalige sociale klassen'. Zijn boek is uiterst nauwkeurig, onbevooroordeeld en boven alles een poging om materiaal te verzamelen en feiten vast te stellen. Toch zou het zijn eerste en laatste werk op dit gebied zijn. In *Lire et écrire*, het magnifieke werk dat hij in 1977 samen met Jacques Ozouf uitbracht over 'de alfabetisering van de Fransen, van Calvijn tot Jules Ferry', zien we dezelfde wens om reeksen te vormen, nu niet van gegevens over industriële winsten, maar over alfabetisering, aantallen onderwijzers en uitgaven aan onderwijs. Maar Furet werd vooral beroemd door zijn werk over de politieke en culturele geschiedenis van de Franse Revolutie, waarin we met een vergrootglas moeten zoeken naar 'de inkomens van de toenmalige sociale klassen', en waarin de grote historicus zo druk verwickeld is in de strijd die hij in de jaren 1970 voerde tegen de marxistische geschiedschrijving over de Franse Revolutie (die indertijd bijzonder dogmatisch en behoorlijk dominant was, vooral aan de Sorbonne), dat hij afwijzend lijkt te staan tegenover iedere vorm van sociaaleconomische geschiedschrijving. Dat vind ik jammer, omdat ik geloof dat het mogelijk is om de diverse benaderingen te combineren. Het politieke leven en de ideewereld hebben uiteraard een zekere autonomie ten opzichte van de economische en sociale ontwikkelingen. De parlementaire instituties en de rechtsstaat zijn niet de instituties van de bourgeoisie, zoals ze voor de val van de Muur door marxistische intellectuelen werden beschreven.

Maar tegelijkertijd is het overduidelijk dat de bewegingen van prijzen en lonen, van inkomens en vermogens, een bijdrage leveren aan de totstandkoming van wereldbeelden en politieke stellingnames, en dat deze op hun beurt weer leiden tot instituties, regels en politieke beslissingen die de economische en sociale ontwikkeling uiteindelijk vormgeven. Het is mogelijk, ja zelfs noodzakelijk, dat er een benadering komt die zowel economisch als politiek, zowel sociaal als cultureel van aard is, en die zich bezighoudt met lonen en welvaart. De bipolaire confrontaties van de jaren 1917-1989 liggen nu duidelijk achter ons. De clash tussen kapitalisme en communisme heeft het onderzoek naar vermogen en ongelijkheid door zowel historici en economen als filosofen niet gestimuleerd, maar eerder onvruchtbaar gemaakt. Het is hoog tijd dat we die controverses achter ons laten, en ook de vorm van het historisch onderzoek dat daaruit voortkwam, en er in mijn ogen nog steeds duidelijk door getekend wordt.

Zoals ik in de inleiding opmerkte bestaan er ongetwijfeld ook puur technische redenen waaruit de voortijdige dood van de seriële geschiedschrijving kan worden verklaard. De materiële problemen van het verzamelen en verwerken van de gegevens verklaren ongetwijfeld waarom deze werken (inclusief *Le mouvement du profit en France au XIXe siècle*) uiteindelijk heel weinig ruimte besteden aan de historische interpretatie, wat het lezen ervan nogal vreugdeloos maakt. In het bijzonder is er weinig aandacht voor de analyse van de verhouding tussen de economische ontwikkelingen van de periode die wordt bestudeerd en de politieke en sociale geschiedenis: die analyse gaat schuil achter zeer gedetailleerde beschrijvingen van de bronnen en de ruwe data, informatie die in onze tijd natuurlijk thuis hoort in Excelsheets en online databases.

Het lijkt me ook dat het einde van de seriële geschiedenis te maken heeft met het feit dat deze vorm van onderzoek is doodgelopen voordat er aan de twintigste eeuw werd begonnen. Wie de achttiende of negentiende eeuw onderzoekt, kan zich min of meer voorstellen dat de ontwikkeling van prijzen en lonen, van inkomens en vermogens, een autonome economische wetmatigheid heeft die niet of nauwelijks beïnvloed wordt door politieke of culturele veranderingen. Wie de twintigste eeuw bestudeert, ziet dat idee echter meteen in duigen vallen. We hoeven alleen te kijken naar de curven die de inkomens- en vermogensongelijkheid beschrijven of de verhouding kapitaal/inkomen om te zien dat de politiek overal aanwezig is, en dat de economische en politieke ontwikkelingen niet los van elkaar gezien kunnen worden en gezamenlijk moeten worden bestudeerd. Dat dwingt ons ook om de staat, de belasting en de staatsschuld in hun concrete gestalten te bestuderen, en af te stappen van de simplistische, abstracte ideeën over economische infrastructuur en politieke superstructuur.

Natuurlijk is er niets mis met specialisatie, en het is volkomen terecht dat niet iedere onderzoeker statistische reeksen gaat opstellen. Er zijn duizend manieren om sociaalwetenschappelijk onderzoek te doen, en het verzamelen van data is niet altijd onmisbaar (verre van dat) en, toegegeven, ook niet al te fantasievol. Maar toch menen wij dat sociaalwetenschappelijke onderzoekers van alle disciplines, journalisten, commentatoren, militante vakbondsleiders en politici uit alle richtingen, en vooral alle burgers, zich serieus zouden moeten interesseren voor geld, de manieren om het te tellen, en de feiten en ontwikkelingen die ermee te maken hebben.

Degenen die er heel veel van hebben, zullen nooit nalaten hun belangen te verdedigen. Wegkijken van de cijfertjes is bijna nooit in het belang van de armsten.